

Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1479–1515), cz. 1: (1479–1501), wyd. Krzysztof Kopiński, Krzysztof Mikulski, Janusz Tandecki (Fontes TNT, t. 113), Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 2018, ss. XXXVI + 496 + 4 nlb., ISBN 978-83-65127-37-2.

Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1479–1515), cz. 2: (1501–1515), wyd. Krzysztof Kopiński, Krzysztof Mikulski, Janusz Tandecki (Fontes TNT, t. 113), Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Toruń 2018, ss. 502 + 8 nlb., ISBN 978-83-65127-37-2.

Średniowieczny Toruń, składający się do 1454 r. z dwóch odrębnych ośrodków (Starego i Nowego Miasta Torunia), połączonych następnie w jeden organizm, należy do nielicznego grona polskich miast, których średniowieczną przeszłość można efektywnie zgłębiać dzięki stosunkowo obfitej bazie źródłowej. Od wielu dziesięcioleci historycy i archiwiści dokładają starań, by zachowane źródła do dziejów miasta profesjonalnie opracowywać i stopniowo wydawać drukiem, ułatwiając dostęp do tych bezcennych zabytków innym badaczom¹. Wśród źródeł do dziejów średniowiecznego i wczesnonowożytnego Torunia poczesne miejsce zajmuje seria ksiąg ławnicznych, przechowywanych w Archiwum Państwowym w Toruniu, w zespole „Akta miasta Torunia”. Składa się na nią ponad 50 woluminów obejmujących lata 1363–1792 (ze sporymi jednak lukami po 1557 r.). Już w okresie międzywojennym rozpoczęto prace edytorskie nad tym zbiorem, koncentrując uwagę przede wszystkim na najstarszych zabytkach. Doprowadziły one do wydania drukiem w 1936 r. najstarszej zachowanej księgi ławniczej Starego Miasta Torunia z lat 1363–1428². Po dłuższej przerwie opracowane i opublikowane zostały także kolejne księgi ławnicze tego miasta – z lat

¹ Zob. np. Janusz TANDECKI, *Średniowieczne księgi wielkich miast pruskich jako źródło historyczne i zabytki kultury mieszczańskiej. Organizacja władz, zachowane archiwalia, działalność kancelarii*, Toruń 1990, passim; idem, *Stan i potrzeby edycji źródeł do dziejów Prus w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, [in:] *Historiograficzna prognoza 2000. Stan i potrzeby badań nad dziejami regionów kujawsko-pomorskiego i sąsiednich*, red. Maksymilian GRZEGORZ, Bydgoszcz 2000, s. 383–394; idem, *Średniowieczne księgi rachunkowe Starego Miasta Torunia i ich edycje*, [in:] idem, *Szkice z dziejów Torunia i Prus w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, Toruń 2008, s. 103–117; idem, *Mittelalterliche Finanz- und Rechnungsbücher der Hansestädte in Preussen und ihre Editionen*, [in:] *Zahlen und Erinnerung. Von der Vielfalt der Rechnungsbücher und vergleichbarer Quellengattungen. Editions-wissenschaftliches Kolloquium 2009*, hrsg. v. Helmut FLACHENECKER, Janusz TANDECKI, Toruń 2010, s. 13–31; idem, *Średniowieczne księgi dotyczące obciążeń militarnych miast i mieszczan pruskich oraz ich edycje na przykładzie archiwaliów z Elbląga i Torunia*, [in:] *In tempore belli et pacis. Ludzie – miejsca – przedmioty. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Janowi Szymczakowi w 65-lecie urodzin i 40-lecie pracy naukowo-dydaktycznej*, Warszawa 2011, s. 673–682.

² *Liber scabinorum veteris civitatis Thoruniensis 1363–1428*, wyd. Kazimierz KACZMARCZYK, Toruń 1936.

1428–1456³ oraz z lat 1456–1479⁴. W międzyczasie drukiem ukazała się także najstarsza spośród zachowanych księga ławnicza Nowego Miasta Torunia, zawierająca wpisy z lat 1387–1450⁵, jak również skromniejsza pod względem objętości księga ławnicza sądu przedmiejskiego tego ośrodka z lat 1444–1457⁶. Ich publikacja miała bez wątpienia duży wpływ na intensyfikację badań nad dziejami późnośredniowiecznego Torunia.

W 2018 r., dzięki wsparciu finansowemu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki, opublikowana została kolejna księga ławnicza Starego Miasta Torunia, zawierająca wpisy pochodzące z lat 1479–1515. Ze względu na dużą objętość woluminu wydano ją w dwóch częściach (cz. 1 obejmuje lata 1479–1501, cz. 2 – 1501–1515). Jej wydawcy, Krzysztof Kopiński, Krzysztof Mikulski i Janusz Tandecki, reprezentują środowisko toruńskich historyków i archiwistów związanych z Uniwersytetem Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz toruńskim Towarzystwem Naukowym. Wszystkich wymienionych charakteryzuje olbrzymie doświadczenie w pracach nad edycją źródeł o proveniencji miejskiej, nie tylko średniowiecznych⁷. Współpracowali zresztą już wspólnie przy edycji księgi toruńskiej kamlarii z lat 1453–1495⁸.

Księga ławnicza Starego Miasta Torunia z lat 1479–1515 została opublikowana w ramach cenionej serii „Fontes”, wydawanej od 1897 r. przez Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Wpłynęło to na układ wewnętrzny wydawnictwa, nawiązujący do poprzednich tomów serii. Dotyczy to także jego szaty graficznej, prostej i skromnej, co nie do końca jest jednak zaletą, zważywszy na to, że równoznaczne jest to obecnie z brakiem jakichkolwiek reprodukcji ukazujących wygląd oryginału. Prezentacja fotografii wybranych kart uzmysłowiłaby zresztą czytelnikowi ogrom pracy, którą wydawcy musieli włożyć w przygotowanie naukowej edycji księgi. Ponadto publikowany wolumin, jak podkreślają wydawcy we *Wstępie* (s. XII, XV), ma skórzaną okładkę z zachowanymi oryginalnymi ozdobnymi tłoczeniami, guzami oraz klamrami (zapinkami), pochodzącą z drugiej połowy XV w. Fotografia przedstawiająca te elementy byłaby więc doskonałym uzupełnieniem tekstu.

Wydawnictwo zostało zaopatrzone w dwujęzyczny wstęp (polski i niemiecki), zawierający podstawowe informacje na temat genezy i zasad funkcjonowania ławy miejskiej, znanej z miast lokowanych na prawie chełmińskim, dalej, zachowanych ksiąg ławniczych Starego Miasta Torunia, zakresu wykorzystania publikowanej pozycji

³ *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*, cz. 1–2, wyd. Karola CIESIELSKA, Janusz TANDECKI, Toruń 1992–1993.

⁴ *Księga ławnicza Starego Miasta Torunia (1456–1479)*, wyd. Krzysztof KOPISKI, Janusz TANDECKI, Toruń 2007.

⁵ *Księga ławnicza Nowego Miasta Torunia (1387–1450)*, wyd. Karola CIESIELSKA, Warszawa–Poznań 1973.

⁶ Jerzy PRZERACKI, *Księga ławnicza sądu przedmiejskiego Nowego Miasta Torunia z lat 1444–1457*, [in:] *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu. Studia ofiarowane Profesorowi Antoniemu Czacharowskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin i czterdziestolecie pracy naukowej*, red. Roman CZAJA, Janusz TANDECKI, Toruń 1996, s. 309–330.

⁷ Por. Janusz TANDECKI, Krzysztof KOPISKI, *Edytorstwo źródeł historycznych*, Warszawa 2014.

⁸ *Księga kamlarii miasta Torunia z lat 1453–1495*, wyd. Krzysztof KOPISKI, Krzysztof MIKULSKI, Janusz TANDECKI, Toruń 2007.

w dotychczasowych badaniach; scharakteryzowano również w skrócie jej zawartość. Ponadto opisano tu także losy książki, jak również omówiono jej wygląd zewnętrzny, wreszcie przedstawiono metodę wydawniczą, zasady objaśniania treści książki za pomocą aparatu naukowego, a także zamieszczono wykaz skrótów występujących w przypisach i pojawiających się w tekście źródłowym. Po niemieckim przekładzie *Wstępu* zamieszczona została treść publikowanego źródła, zawierająca niemal 2500 numerowanych zapisek (numerację za pomocą arabskich cyfr wprowadzili wydawcy). Całość zamykają dwa indeksy: *Indeks osób i miejscowości* oraz *Indeks rzeczowy* (tak na marginesie – informacje o zasadach sporządzania indeksów również powinny zostać przetłumaczone na język niemiecki). Mimo wszystko doskwiera brak zestawienia literatury wykorzystywanej przez wydawców w przypisach do poszczególnych zapisek. Szukanie pierwszego cytowania danej publikacji, czyli miejsca, w którym pojawia się jej kompletny opis bibliograficzny, jest czasami dość kłopotliwe. Ostatecznie mamy przecież do czynienia z wydawnictwem liczącym blisko 1000 stron druku, a indeksy obejmują tylko treść źródła, z pominięciem wszelkich komentarzy wydawców (dotyczy to także przypisów literowych do poszczególnych zapisek). Przyjęcie takiego rozwiązania spowodowało zresztą, że np. niektóre nazwy miejscowe i postacie występujące w tekście źródła nie trafiły ostatecznie do indeksu (por. przykład miejscowości Zakrzewko z przypisów literowych do zapisek numer 777 i 1299, czy tajemniczy „Sachorit” z przypisów do zapiski nr 792, a także chociażby przykład osoby Stenczela [Stanisława] Teschnera, wzmiankowanego również w przypisie literowym do zapiski nr 1379, Hermana Reusopa [Rewsopa], znanego także z przypisu literowego do zapiski nr 1421 czy „Johana” Lizmana [Lisemana], wymienionego w przypisie literowym do zapiski nr 1451). Nie jestem przekonany co do słuszności tego kroku, szczególnie że część spośród tych nazw miejscowych bądź osobowych pojawia się w publikowanej księdze np. w dopiskach na marginesach, stanowi zatem integralną część źródła. Wydawcy chyba jednak zdawali sobie sprawę z zagrożenia będącego efektem przyjętego rozwiązania, o czym świadczy chociażby uwzględnienie w indeksie miejscowości „Grieffe” (Grzywna Szlachecka), wspominanej w przypisach do zapiski nr 1310, ale w samej zapisce źródłowej już niewystępującej. W sumie przypadków tego rodzaju pominięć nie ma chyba jednak zbyt wiele.

Poza zaprezentowanymi drobnymi uwagami i spostrzeżeniami wydawnictwo zostało przygotowane niezwykle starannie. Zastosowana przez wydawców metoda wydawnicza, będąca skrzyżowaniem starszych, uznanych instrukcji wydawniczych (Adama Wolffa z 1957 r. i Waltera Heinemeyera z 1978 r.), a także własnych rozwiązań wypracowanych w przeciągu ostatnich trzech dekad, nie wywołuje zasadniczo wątpliwości i jest w pełni przejrzysta. Niewielkie potknięcia językowe dostrzeżone w przypisach cyfrowych bądź literowych do poszczególnych zapisek (zob. np. przypisy literowe do zapiski nr 468, czy „przy współudziale Z. Górski, R. Kabaciński” w przyp. 4 do zapiski nr 1191) występują skrajnie rzadko. Z recenzenckiego obowiązku pozwolę sobie zauważyć, że używamy formy „proskrypcja”⁹, a nie „proskrybcja” (s. XI).

⁹ Zob. *Proskrypcja*, [in:] *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/szukaj/proskrypcja.html> [dostęp z 30 III 2020 r.].

Mimo dostrzeżonych drobnych uchybień omawiane wydawnictwo należy ocenić bardzo wysoko. Przygotowane w pełni profesjonalnie, przez bardzo doświadczonego zespół, bez wątplenia ułatwi korzystanie z olbrzymich zasobów informacyjnych, jakich dostarcza księga ławnicza Starego Miasta Torunia z lat 1479–1515. Wypada jedynie wierzyć, że podobnie jak poprzednie edycje toruńskich ksiąg ławniczych również ona wpłynie stymulująco na badania nad przeszłością Torunia, szczególnie że odnosi się do niezwykle interesującego okresu w dziejach miasta¹⁰. Na koniec warto przypomnieć, że publikacja jest już również dostępna w sieci¹¹, z możliwością przeszukiwania jej zawartości.

Paweł A. Jeziorski*

 <https://orcid.org/0000-0003-0733-8381>

¹⁰ Por. *Historia Torunia*, t. 2, cz. 1: *U schyłku średniowiecza i w początkach odrodzenia (1454–1548)*, red. Marian BISKUP, Toruń 1992.

¹¹ Zob. <http://www.ksiegipruskie.bydgoszcz.ap.gov.pl/projekt/zbiory.php?id=17> [dostęp z 31 III 2020 r.]. Więcej na temat projektu „Księgi pruskie w Internecie” zob. w: Krzysztof KOPIŃSKI, „Księgi pruskie w Internecie” – projekt finansowany przez Fundację na rzecz Nauki Polskiej, *Studia Źródłoznawcze*, t. 49: 2011, s. 143–153.

* Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla, Polska Akademia Nauk

 paj111@wp.pl